

До спеціалізованої вченої ради Д 26.236.03
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України
01001, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію КУЛЬКА Андрія
Вадимовича на тему "Міжнародно-правове регулювання
використання та охорони транскордонних прісних вод", подану
на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за
спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право**

Проблеми дефіциту і якості прісної води є одними з найактуальніших у світі. В умовах, коли з-поміж джерел прісної води вагому роль відіграють транскордонні водні об'єкти (Амазонка, Великі озера, ріка Святого Лаврентія, Рейн, Дунай, Дніпро, Меконг, Ніл, Нігер, озеро Вікторія, система водоносних горизонтів Гуарані тощо), зазначені проблеми суттєвою мірою спричинені неефективністю систем міжнародно-правового регулювання використання та охорони транскордонних прісних вод на універсальному, регіональному, субрегіональному та локальному рівнях.

Тож для розв'язання цих проблем слід, безумовно, удосконалювати ті, що існують, а також створювати нові міжнародно-правові механізми забезпечення співпраці держав, які б сприяли справедливому та раціональному використанню, захисту і збереженню транскордонних прісних вод. Водночас потрібний для ухвалення та реалізації необхідних рішень компроміс між прибережними державами здебільшого ускладнений через низку чинників. Йдеться про об'єктивні суперечності між прибережними державами, зокрема розташованими у верхній і нижній течії транскордонних водотоків, про конкуренцію між різними видами використання прісних вод та відмінності у пріоритетах прибережних держав, про надання державами

переваги розвитку економіки і небажання брати на себе зобов'язання природоохоронного характеру, які можуть перешкодити цьому, про політичну чутливість питань розподілу водних ресурсів тощо.

Отже, дисертаційне дослідження А. В. Кулька на тему "Міжнародно-правове регулювання використання та охорони транскордонних прісних вод" є дуже актуальним.

Доволі логічною є структура роботи, а також послідовність подання матеріалів дослідження та його результатів. Обґрунтованість наукових положень, сформульованих у вступі, основній частині та висновках до роботи, підтверджується наступним.

По-перше, автор чітко визначив мету роботи, охоплюючи всі основні аспекти обраної теми, що свідчить про комплексний характер дослідження (с. 11 дисертації).

Відповідно до поставленої мети автор цілком слушно визначив завдання дослідження та опрацював значний масив двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів, міжнародно-правових звичаїв, односторонніх актів держав, актів міжнародних організацій та внутрішнього законодавства, рішень міжнародних судових установ, дипломатичних документів, наукових праць у сфері міжнародного, конституційного, екологічного та інших галузей права. Необхідно відзначити, що з-поміж близько 900 джерел, використаних дисертантом, суттєву частину складають іноземні видання, насамперед англомовні.

По-друге, дисертаційній роботі А.В. Кулька притаманно застосування широкого діапазону принципів, методів та підходів наукового пізнання, що сприяє повному розкриттю теми дослідження. Особливої уваги заслуговує широта порівняльно-правового методу, який використовувався для з'ясування відповідності змісту міжнародних договорів та інших міжнародно-правових актів, що регулюють відносини між державами основних міжнародних річкових басейнів світу, і практики їхньої реалізації – вимогам міжнародного права; проведення міжнародно-правової кваліфікації дій держав

транскордонних водних об'єктів; виявлення порушень ними міжнародно-правових норм і принципів.

По-третє, як уже зазначалося, варто схвально оцінити логічну побудову та зміст частин дисертаційного дослідження. Дисертація складається зі вступу, семи розділів, що об'єднують тридцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і п'яти додатків. Розділ 1 "Міжнародне право транскордонних прісних вод" присвячено теоретичним аспектам тематики міжнародно-правового регулювання використання й охорони транскордонних прісних вод. Дисертант надав власні визначення понять, що застосовуються у сфері дослідження, з'ясував місце міжнародного права транскордонних прісних вод у системі міжнародного права, визначив етапи його становлення та окреслив риси кожного з етапів.

У другому розділі "Права на воду та на санітарію як основні права людини: міжнародно-правові аспекти" автор ретельно аналізує процеси становлення міжнародно-правового регулювання відносин щодо вказаних прав людини, розкриває сутність прав на воду та на санітарію як категорій сучасного міжнародного права, окреслює сучасні проблеми і перспективи правового регулювання. Розділ 3 "Договірні та звичаєві міжнародно-правові механізми регулювання судноплавного використання транскордонних прісних вод" являє собою ґрунтовне дослідження змісту та практики застосування у відповідній сфері сучасних міжнародно-правових норм універсального, регіонального і локального (басейнового) характеру. Дисертант зосередив увагу на сучасних тенденціях розвитку міжнародно-правового регулювання судноплавства на внутрішніх водних шляхах міжнародного значення та визначив недоліки сучасних договірних механізмів.

Розділ 4 "Договірні та звичаєві міжнародно-правові механізми регулювання несудноплавного використання й охорони транскордонних прісних вод" містить положення про досягнення міжнародно-правового співробітництва у відповідній сфері, зміст та сучасні проблеми застосування

міжнародно-правових актів, насамперед міжнародних договорів. У розділі 5 "Міжнародно-правове регулювання використання й охорони транскордонних прісноводних об'єктів, частини яких розташовані на території України" детально розглянуто міжнародні багатосторонні і двосторонні договори за участі України, спрямовані на забезпечення співпраці щодо транскордонних прісних вод, проаналізовано засади діяльності та визначено проблеми функціонування відповідних міжнародних інституційних механізмів. Особливу увагу приділено практиці застосування міжнародного права для регулювання співпраці держав Дніпра, Дунаю, Дністра та Тиси.

Розділ 6 "Міжнародні інституційні механізми забезпечення міждержавного співробітництва з використання та охорони транскордонних прісних вод. Інтегроване управління водними ресурсами як сучасний спосіб комплексного регулювання використання й охорони міжнародних річкових басейнів (транскордонних водних об'єктів)" містить положення про міжнародно-правові засади функціонування міжнародних річкових комісій, досягнення і проблеми їхньої діяльності, перспективи застосування підходів інтегрованого (комплексного) управління водними ресурсами до транскордонних прісноводних об'єктів.

Прикінцевий розділ 7 "Міжнародні спори щодо транскордонних прісних вод" являє собою аналіз міжнародних спорів у цій сфері минулого і сучасності. Матеріал дослідження міститься у п'яти підрозділах, які присвячено спорам щодо кордонів і державної принадливості територій (підрозділ 7.1), щодо використання та розподілу водних ресурсів (7.2), щодо заподіяння шкоди навколишньому середовищу (7.3), а також міжнародним спорам комплексного характеру (7.4) і, нарешті, міжнародно-правовим механізмам розв'язання спорів щодо транскордонних прісних вод та перспективам їхнього вдосконалення (7.5).

Таким чином, структура дисертації є цілісною, логічною та послідовною. У ході дослідження дисертант сформулював висновки, які є обґрунтованими та становлять наукову новизну даної дисертаційної роботи.

Як вже зазначалося, положення дисертації А. В. Кулька ґрунтуються на аналізі широкого масиву джерел, зокрема двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів, односторонніх актів держав, актів міжнародних організацій та внутрішнього законодавства, рішень міжнародних судових установ, дипломатичних документів, наукових праць у сфері міжнародного, конституційного, екологічного та інших галузей права вітчизняних та іноземних авторів. Це дозволило дисертанту сформулювати достовірні положення, висновки та рекомендації.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що йдеться про перше спеціальне дослідження міжнародно-правових (договірних та інституційних) механізмів регулювання відносин, пов'язаних із використанням та охороною транскордонних прісних вод, у рамках якого сформульовано низку положень і висновків, що мають суттєве теоретичне та практичне значення.

Серед здобутків автора можна виділити розробку періодизації становлення міжнародного права транскордонних прісних вод і виявлення визначальних ознак кожного з періодів; надання пропозицій щодо ухвалення окремих протоколів (системи протоколів) про права на воду та на санітарію до чинних міжнародних договорів у сфері захисту прав людини універсального та регіонального характеру, вироблення відповідних принципів та норм; з'ясування сутності, особливостей становлення та практики застосування підходів інтегрованого управління транскордонними прісними водами; надання пропозицій щодо переліку заходів правового характеру, спрямованих на визнання й реалізацію прав людини на воду та на санітарію в Україні; пропонування комплексу оптимальних принципів і норм конвенцій про режим судноплавства на внутрішніх водних шляхах міжнародного значення в Європі, режим судноплавства на Дунаї та Дніпрі, а також міжнародних договорів України про несудноплавне використання міжнародних річкових басейнів, частини яких розташовані на території України.

Варто зробити акцент на цінності рекомендацій автора, що стосуються регулювання басейновими договорами відносин держав у сфері гідроенергетики (п. 10 висновків до дисертації). Йдеться про норми, які б містили вимоги про відповідність гідроенергетичних проектів принципам охорони довкілля та справедливого й розумного використання водних ресурсів, застосування оцінки впливу на навколошнє середовище та екологічного моніторингу; норми про спільний розгляд прибережними державами за сприяння міжнародної річкової комісії гідроенергетичних проектів, що можуть завдавати значної транскордонної шкоди, необхідних додаткових заходів, питань розподілу вигод і компенсації; норми про покладення на держави міжнародних річкових басейнів обов'язків утримуватись від дій, які можуть перешкодити гідроенергетичним проектам інших держав басейну, а на держави-ініціатори проектів – надавати повну інформацію про проект міжнародній річковій комісії та іншим державам басейну.

Серед запропонованих дисертантом принципів функціонування міжнародних річкових комісій (с. 18 дисертації) найбільше значення мають басейновий підхід до управління транскордонними прісними водами, ухвалення та реалізація під керівництвом комісій планів управління, програм та проектів, спрямованих на ефективне використання та належну охорону водних ресурсів; наділення комісій компетенцією ухвалювати обов'язкові акти та рішення, зокрема щодо розподілу водних ресурсів, нових та змін існуючих видів їхнього використання, реалізації проектів, які можуть мати значний негативний вплив на транскордонні прісні води, вживання заходів з охорони водних ресурсів; наділення комісій компетенцією застосовувати заходи впливу на держави-члени, що не виконують норми відповідних міжнародних договорів та/або порушують принципи міжнародного права транскордонних прісних вод.

Крім того, безсумнівно важливими є пропозиції, спрямовані на удосконалення міжнародно-правових механізмів розв'язання спорів щодо

транскордонних прісних вод шляхом створення в рамках кожної міжнародної річкової комісії постійного органу з розв'язання спорів (п. 14 висновків до дисертації).

Рекомендації дисертанта, спрямовані на удосконалення систем міжнародно-правового регулювання використання та охорони транскордонних прісних вод, є обґрунтованими, відзначаються безсумнівною науковою новизною і певною мірою можуть бути використані у міжнародно-правовій практиці. Зокрема, йдеться про діяльність державних органів України у разі формування її правової позиції у відносинах з іншими державами та міжнародними організаціями, створення нових і вдосконалення існуючих міжнародних договірно-правових та інституційних механізмів у сфері використання та охорони транскордонних прісних вод, розгляду можливих міждержавних спорів, які стосуються водних ресурсів.

Повнота викладення в публікаціях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується тим, що теоретичні положення й висновки дисертаційного дослідження викладено в 40 наукових працях: в 2 індивідуальних монографіях, в 1 розділі колективної монографії, у 21 статті, опублікованій у фахових виданнях України з юридичних наук, у 6 статтях, опублікованих у наукових періодичних юридичних виданнях інших держав, у 10 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових заходах. Загалом теоретичні висновки і практичні рекомендації, відображені у дисертації, доповідалися автором на 14 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах та інших наукових форумах.

Разом з тим, стосовно окремих положень дисертації можна висловити певні зауваження, які однак не впливають на загальну авторську концепцію й зміст дисертаційного дослідження. Більш того, деякі з них носять дискусійний характер, що, до речі, підкреслює наукову значимість роботи.

1. Автор розглядає міжнародно-правові звичаї, які регулюють (регулювали в минулому) відносини держав щодо транскордонних прісних

вод. Втім, видається, що цьому питанню варто було би приділити більшу увагу, зокрема у розділах 3 і 4, присвячених міжнародно-правовим механізмам судноплавного й несудноплавного використання та охорони транскордонних прісних вод.

2. Аналізуючи міжнародно-правове регулювання відносин, пов'язаних із правом на санітарію (розділ 2 дисертації), дисертант недостатньо дослідив правові рамки діяльності, мандат та акти Всесвітньої організації охорони здоров'я. У цьому контексті дисертанту необхідно пояснити його позицію стосовно того, чи справді питання санітарних аспектів водокористування доцільно розглядати в рамках міжнародного права прісних вод, а не тієї частини міжнародного права, що регулює відносини у сфері охорони здоров'я.

3. Досліджуючи міжнародно-правові механізми забезпечення співпраці щодо охорони та використання Дністра (підрозділ 5.4), дисертант практично не торкається чинника існування так званої "Придністровської Молдавської Республіки" та її впливу на співробітництво між Україною та Молдовою.

4. У дисертації не надано аналізу питання міжнародно-правових аспектів використання технологій опріснення морських вод, попри те, що наразі для багатьох держав опріснена вода складає вагому частку водоспоживання.

5. У п. 3 висновків до дисертації, відносячи до періодів становлення міжнародного права транскордонних прісних вод період формування та утвердження міжнародного права транскордонних прісних вод як комплексної підгалузі в рамках кількох галузей міжнародного права, дисертант зазначає про "становлення концепції інтегрованого управління водними ресурсами" (с. 377 дисертації). Автору варто було б уточнити, про яку концепцію (чи концепції) йде мова: науково-теоретичну, правову, міжнародно-правову чи якусь іншу.

6. Характеризуючи період активізації застосування сучасних концепцій міжнародного права транскордонних прісних вод, автор вказує на

притаманний цьому періоду розвиток правового регулювання прав на воду і санітарію на національному рівні (с. 378 дисертації). Втім, ця теза не має прямого відношення до міжнародного права і, як видається, може свідчити про вихід автора за межі мети та об'єкта дослідження.

Зазначимо, що висловлені зауваження не применшують наукової та практичної цінності дисертації, являючи собою рекомендації стосовно поглиблення дослідницької роботи автора.

Зміст автoreферату відображає основні положення дисертаційної роботи та відповідає вимогам законодавства щодо написання та опублікування таких робіт. Наукові результати, висновки та пропозиції, наведені в автoreфераті, повною мірою розкриті та обґрунтовані в дисертації.

Таким чином, виходячи із зазначеного, можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження "Міжнародно-правове регулювання використання та охорони транскордонних прісних вод", подане на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право, відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами, а його автор – КУЛЬКО Андрій Вадимович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,

перший проректор Національного університету

"Одеська морська академії"

О.М. Шемякін

